

УДК 94 (477.72/74) «1940/1950»
DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2019.4\(28\).347](https://doi.org/10.33782/eminak2019.4(28).347)

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОМУ ПОДІЛЛІ 40-50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ У ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Олексій Попович

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна)

e-mail: oleksijpopowych@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8920-6157>

Розкрито становлення та розвиток українського визвольного руху на центрально-східному Поділлі 40-50-х років ХХ ст. Реконструйовано розбудову оунівського підпілля на Поділлі. Розглянуто методи та шляхи поширення пропаганди, збереження пам'яті про ОУН й УПА в українському суспільстві у період Другої світової війни. Визначено місце та роль факторів формування історичної (національної) пам'яті про українських націоналістів в українському суспільстві. Зокрема охарактеризовано діяльність СБУ та УІНП у формування образу про ОУН та УПА в українському суспільстві.

Ключові слова: ОУН(б), ОУН(м), УПА, центрально-східне Поділля, історична (національна) пам'ять, СБУ, УІНП

Український визвольний рух на центрально-східному Поділлі середини ХХ ст. продовжив традиції національно-демократичної революції 1917-1921 рр., повстанського руху 20-х – початку 30-х рр. У пам'яті українських націоналістів вкарбувалася поразка революції, яка спровокувала частину національного свідомого населення до опору окупантам. Від початку Другої світової війни провід ОУН намагався використати німецько-радянське протистояння задля поширення та збереження пам'яті про українську державно-соборницьку ідею. Загалом у визвольному русі Подільського регіону можна виокремити дві фази формування та збереження пам'яті про національно-визвольну боротьбу: осінь 1941 – початок 1944 р. – формування ідеологічної основи для пропаганди, збереження та поширення пам'яті про діяльність боївок ОУН та УПА; весна 1944 – літо 1953 р. – ліквідація руху опору УПА на Поділлі.

Мета статті проаналізувати процес формування та функціонування пам'яті про український визвольний рух у центрально-східному Поділлі в 40-50-х рр. ХХ ст.

Серед численних праць про діяльність ОУН та УПА слід відзначити працю Лева Шанковського «Похідні групи ОУН (причини до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941-1943 рр.)»¹, публікації Петра Содоля², Петра Мірчука³, Миколи Лебеда⁴, Анатолія Бедрія⁵. Додаткову інформацію із окресленої тематики можна почерпнути з історичних нарисів С. Даниленка (С. Карін), В. Беляєва, Б. Стекляра, К. Дмитрука (К. Гальський)⁶.

¹ Шанковський Л. Похідні групи ОУН (Причини до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941-1943 рр.). Мюнхен: «Український самостійник», 1958. 369 с.

² Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-49. Довідник. Нью-Йорк, 1994. Т. 1. 199 с.

³ Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Мюнхен, 1953. 319 с.

⁴ Лебідь М. УПА: Українська Повстанська Армія. Дрогобич: «Відродження», 1993. 208 с.

⁵ Бедрій А. ОУН і УПА. Нью-Йорк-Торонто-Лондон, 1983. 65 с.

⁶ Беляєв В. Я звинувачую! Нариси й памфлети. Київ: Політвидав України, 1980. 154 с.; Беляєв В., Рудницький М. Під чужими прапорами. Памфлети. Київ: Радянський письменник, 1956. 245 с.;

Безпосередньо тожотні праці щодо діяльності українських націоналістів на Поділлі, варто відзначити монографію Нестора Мизака та Василя Горбатюка «За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська обл. у визвольній боротьбі ОУН, УПА»⁷, яка містить фактологічний матеріал про діяльність націоналістичного підпілля ОУН. Цікаві свідчення про діяльність окремих провідників можна почерпнути з монографії Б. Савки⁸. Предметну інформацію також містить стаття М. Руцького «Діяльність ОУН і УПА на Славутчині»⁹. Натомість роль похідних груп українських націоналістів, особливості формування пропаганди функціонування пам'яті про ОУН та УПА в окремих регіонах, зокрема, на Поділлі, ще не знайшла детального висвітлення в українській історіографії.

Початкову роботу з поширення пропаганди й організації сил ОУН розпочала із скерування влітку 1941 р. похідних груп. Зокрема, південна похідна група за маршрутом Тернопіль – Проскурів – Вінниця організувала на місцях активістів для налагодження підпілля та створення громадських органів самоврядування. Слід зазначити ОУН (б) та ОУН (м) діяли порізно. Так, Кам'янець-Подільський окружний провід ОУН (б) намагався розбудувати мережу низових оунівських структур у Летичеві, Ляхівцях, Ярмолинцях, Хмільнику, Дашеві, Гайсині, Немирові й ін. Провід ОУН (м) розгорнув пропаганду на шпальтах газети «Вінницькі вісті».

Важливу роль в організації похідних груп відіграли Роман Шухевич, Василь Кук, Зиновій Матла, Микола Павлишин, Микола Лемик-Сенишин. Головне завдання провідників полягало в ідеологічному супроводі груп. Практичні заняття містили військовий вишкіл, вивчення настрою та побуту населення східного регіону України. Зокрема, Т. Семчишин вимагав від учасників знання інструкції «Про діяльність ОУН під час війни»¹⁰. Підготовча робота включала вишкіл відділів – організаційного, військового, виховного, служби безпеки й ін.¹¹.

Про завдання похідних груп можемо судити також із свідчень члена ОУН (б) Т. Семчишин-«Річка»: «1. Захопити всі керівні пости місцевих органів самоуправління окупованої України, а також Дону і Краснодарського краю в свої руки, або поставити на чолі останніх підібраних нами ворожих до радянської влади осіб; 2. Створити на вказаній вище території потужні націоналістичні організації, для чого слід було зайнятися масовим вербуванням до лав ОУН націоналістично налаштованих радянських громадян; 3. Серед населення окупованих областей України проводити активну антирадянську агітацію. Все це зводилося фактично до одного го-

Дмитрук К. Безбатченки. Львів: Каменяр, 1974. 238 с.; Масловський В. Жовто-блакитна мафія. Про злочиння українських буржуазних націоналістів. Львів: Каменяр, 1975. 144 с.; Чередниченко В. Анатомія зради. Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму. Київ: Політвидав України, 1978. 334 с.; Кравченко В. Прокляті народом: Українські буржуазні націоналісти – прислужники світової реакції. Харків: Прапор, 1979. 77 с.; Давиденко В. «Українська повстанча армія»: шлях ганьби і злочинів. Київ: Політвидав України, 1989. 47 с.; Есть такой фронт. Сборник очерков / сост. Г. Кузовков. Львов: Каменяр, 1973. 335 с.

⁷ Мизак Н.С., Горбатюк В.І. За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Книга п'ята. Чернівці: Букрек, 2006. 352 с.

⁸ Савка Б. Останні на полі слави. З історії національно-визвольної боротьби кінця 40-х – початку 50-х років на терені Чортківської округи ОУН. Тернопіль: Джура, 2009. 336 с.

⁹ Руцький М. Діяльність ОУН і УПА на Славутчині // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки. 2010. Вип. 16. С. 123-133.

¹⁰ Хобот П.В., Шляхтич Р.П. Створення Південної похідної групи ОУН(Б) та її діяльність протягом 1939-1941 рр. // Військово-науковий вісник. 2013. Вип. 20. С. 157, 159.

¹¹ Матла З. Південна похідна група. Торонто: «Наша книгозбірня», 1952. С. 4.

ловного завдання – показати німецькій владі, що населення окупованих областей України, начебто, цілковито підтримує організацію українських націоналістів і створений нею уряд, і змусити Німеччину визнати Львівський уряд законним представником українського народу, у противному випадку через масові оунівські організації продовжити активну націоналістичну діяльність, спрямовану на досягнення цілі»¹². В одній з брошур ОУН «Пропагандивні постанови», що поширювалася у Кам'янець-Подільській області, зазначалося: «Ведемо пропаганду по своєму змісту різних ступенів: 1. Загально-революційну пропаганду для всіх працюючих мас України проти чужих імперіалізмів і колоніального визиску, зокрема на відтинку міст і робітництва під гаслами: свобода праці, соціальної справедливості і т.п. 2. Підготувати національно-патріотичну самостійницьку, поборницьку пропаганду для українського елемента. 3. Націоналістично-революційну програмову пропаганду з метою поширення націоналістичної ідеї на всі українські землі і серед усіх верств українського народу, щоб підготувати ґрунт для розросту організації, мобілізувати й політично активізувати маси, вишколити революційний актив»¹³.

Про практичну реалізацію поставлених завдань можемо судити з окремих акцій оунівців. Так, діючи літом 1941 р. у Проскуріві, українські націоналісти провели бесіди, в яких роз'яснили мету своєї діяльності¹⁴. Рій К-1, який очолював Козак Микола, прибувши до Кам'янця-Подільського 21 липня, зустрів у місті представників ОУН (б)¹⁵. 29 липня 1941 р. її членам вдалося провести засідання Кам'янець-Подільської обласної ексекютиви* ОУН, на засіданні якої зазначалося, що нацисти заборонили їм займатися пропагандою: друкувати націоналістичні гасла, видавати обласну газету. Стверджено, що головне завдання гітлерівців – зібрати хліб з полів. Позитивно німецька влада поставилася лише до створення міліції у Кам'янець-Подільській області й облаштування Обласної Управи. Обласну ексекютиву ОУН у Кам'янець-Подільській області очолив провідник Микола Козак. До Обласної Управи ввійшли: Микола Козак, Денис Притуляк, Олег Лисяк, Теодозій Охримович, Микола Фриз, Остап Голуб'як, Богдан Лотоцький, Богдан Цуприк, Михайло Побережник, Володимир Біланюк, Лев Сваричевський.

Українські націоналісти мали непогану освіту. Зокрема багато молоді навчалася у Кам'янець-Подільському інституту народної освіти. У стінах інституту почала активно діяла група ОУН, котра налічувала близько 15 осіб. Зокрема, вона спільно з іншими групами поширювала листівки у Деражнянському, Проскурівському, Летичівському, Ярмолинецькому районах Кам'янець-Подільської обл. Серед гасел на листівках можна було зустріти такі заклики: «Не підкоряйтеся гітлерівцям і їх прихвостням німцям, які мобілізують і вивозять вас, ваших людей на голодну смерть до Німеччини!», «Український народ! Бери в руки зброю, бо це єдиний шлях до твоєї волі!». Канцелярією оунівців забезпечував окружний староста Іван Очківський, у розпорядженні якого були Деражнянський, Летичівський і Меджибіжський райони.

Крім паперу Іван Очківський, Володимир Зубенко й Олена Матвіїва видавали людям фальшиві документи та «аусвайсами», таємно перевозили зброю та вибухівку,

¹² Галузевий держархів СБУ. Ф. 6. Спр. 74327-ФП. Т. 1. Арк. 80зв.

¹³ Держархів Хмельницької області. Ф. Р-1186. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 14.

¹⁴ Чарторийський М. Від Сяну до Криму (спомини учасника III похідної групи-південь). Нью-Йорк, 1951. С. 141.

¹⁵ Сергійчук В. Український здвиг: Поділля. Київ, 2005. С. 65.

* Ексекютива ОУН – виконавчий орган Крайового проводу ОУН. – прим. ред.

забезпечували продуктами харчування членів похідних груп. Лінія зв'язку Летичівської сітки ОУН проходила по лінії: провідник Летичівського надрайонного проводу Володимир Зубенко-«Холодний» – працівник освіти Ніненко – обласний провідник по Кам'янець-Подільській області М. Козак-«Смок»¹⁶.

Окремі члени ОУН постійно проводили бесіди з вчителями щодо виховання дітей в українському дусі, надавали практичні поради з протидії радянській пропаганді. Наприклад, за сприяння вчителя І. Ковальчука, П. Кравченко та його дружини Тамари була утворена молодіжна сітка ОУН (розігнана нацистами у 1943 р.). В селі часто відбувалися зустрічі учнів 8-10 класів на яких зачитувалися вірші, вивчалися вірші українською мовою. П. Кравченко разом із місцевим жителем І. Куцим, який працював водієм, відвідували Західну Україну, звідки Кравченко привозив різну націоналістичну літературу¹⁷. За сприяння І. Олійника у Славуті було сформовано районну управу, керівництво якою прийняв учитель з с. Стриган Д. Матеюк. Вдалося також обрати старостами сіл прихильних до ОУН селян. Вибори, як правило, проходили на сільських зібраннях, де нерідко звучали заклики про необхідність боротьби за незалежну Україну, вивішувалися жовто-блакитні прапори з тризубами; під час таких заходів інколи підпільники роздавали людям колгоспну худобу та землю¹⁸.

Засобами збереження та поширення пам'яті про націоналістичні ідеї відіграло шанування української символіки шляхом відкритого носінням на рукавах. На окремих адміністративних будівлях вивішувалися національні прапори. У містах і районних центрах області творилися відділи української міліції, спеціальні міліцейські пункти (комендатури). Серед перших підрозділи української міліції створено у містечках Миньківці (комендант Назаров) і Смотрич (комендант Балацко)¹⁹.

Піднесенню національної свідомості та відновленню історичної пам'яті сприяло проведення масових акцій. Приміром, під час відзначення 20-ої річниці боїв під Базаром в акціях взяло участь близько 40 тис. людей, зокрема, у Кам'янці-Подільському, Радомишлі, Коростені. 25 листопада 1941 р. цю подію відзначали у Кам'янець-Подільському педінституті та жіночій гімназії. 30 листопада близько 5000 осіб стали учасниками походу в с. Куяві (нині Соснівка) Ярмолинецького р-ну Кам'янець-Подільської обл.²⁰.

Окупаційна влада негативно реагувала на проведені акції. Як наслідок, у результаті проведеного владою розслідування багато членів ОУН (б) арештували у Базарі, Житомирі, Кам'янець-Подільському, Чернігові, Полтаві. Айнзацкоманда Ц/5 25 листопада 1941 р., що знаходилася у Києві, наказала постами поліції безпеки та СД Райхскомісаріату «Україна» виловлювати і знищувати без суду членів ОУН (б): «Незаперечно встановлено, що рух Бандери готує повстання у Райхскомісаріаті (Україна), мета якого – створення незалежної України. Всі активісти руху Бандери повинні бути негайно арештовані й після ґрунтового допиту таємно знищені як грабіжники».

¹⁶ Володимирів Б. Повернення із забуття: діяльність націоналістичного підпілля на Летичівщині під час Другої світової війни в 1941-1943 роках. Летичів, 2004. С. 9-22.

¹⁷ Архів Управління СБУ Хмельницької обл. Ф. 7. Спр. 27591-П. Т. 1. Арк. 14-15, 47, 283-284.

¹⁸ Руцький М. Діяльність ОУН і УПА на Славутчині // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки. 2010. Вип. 16. С. 124-125.

¹⁹ Слободянюк П.Я. Воєнне лихоліття на Поділлі (1941-1945 рр.): моногр. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2007. С. 27, 41.

²⁰ Русначенко А.М. Народ збурений: Нац.-визвол. в Україні й нац. Рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-1950-х роках. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2002. С. 33.

ки...»²¹. На місцях німецька поліція у зверненнях до українців почала негативно відгукуватися про оунівців: «Не вірте дурним молодикам, т.з. бандерівцям..., які впроваджують нелад і неспокій. Це є вороги Вашого народу, котрі помагають большевикам, а тим самим продовжують війну. Тільки їм Ви завдячуєте, що мусять бути прийняті суворі міри рівноваги супроти цивільного населення...»²².

Втім, попри протидію як нацистської, так і радянської влади, оунівська пропаганда знайшла сприятливий ґрунт у постгеноцидному українському суспільстві. У першу чергу, це пояснюється тим, що серед оунівців, у тому числі, було багато людей, котрі пережили та пам'ятали репресії НКВС, методи та наслідки організованого голоду 1921-23 і 1932-33 рр. Велика кількість серед простого люду була невдоволена соціально-економічними експериментами та соціальною напруженістю у суспільстві. Тому не дивно, що більшість учасників націоналістичного підпілля у колишній підрадянській Україні становили місцеві жителі.

Наслідком трагічного для українців минулого стало різне ставлення до ОУН та УПА в українському суспільстві. У першу чергу, це пояснюється впливом радянської спадщини, представників інших національних груп (насамперед, росіян) та їхніх національних культур, які ототожнюють себе не з Україною, а зі своєю етнічною батьківщиною²³. Залякане населення внаслідок репресій Кремля, фальсифікація (замовчування) історії породили глорифіковане* ставлення до діаметрально протилежних речей.

Не слід також забувати, що тема «визнання/не визнання» ОУН та УПА, будівництво меморіалів/пам'ятників/перепоховання вояків УПА, надання окремим діячам УПА звання Героя України офіційною владою носила екстенсивний характер і залежала від політичних уподобань Президентів, політичних партій та їх оточення. Так, зокрема, присвоєння високих державних нагород Р. Шухевичу, С. Бандері та низка законодавчих актів із популяризації й об'єктивного вивчення ОУН та УПА породили численні політичні дебати, які відображали симпатії виборців за регіональною ознакою прихильників і противників героїки літопису ОУН та УПА – Заходу та Сходу України.

Віктимність** комеморативної політики В. Юценка породила потребу на героїзм, чим скористався В. Янукович, звернувшись до героїзації Великої вітчизняної війни. Екстенсивність впровадження історичного наративу про літопис ОУН та УПА в українське суспільство здійснювалася без належного науково-історичного та юридичного супроводу, суспільного обговорення при державній і регіональній підтримці радянської версії трактування Другої світової війни. На місцях влада саботувала ті чи інші комеморативні заходи, передбачені відповідними указами Президента України, що призводило до антипатії та нігілізму у ставленні до тематики визнання, статусу та героїки членів ОУН і вояків УПА в українському суспільстві. Лише у період збройної агресії Росії проти України наратив про ОУН та УПА став поєднуватися із патріо-

²¹ Гальчак С. Сили національно-визвольного спрямування на теренах Поділля в період нацистської окупації краю // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Вип. 4. Вінниця, 2004. С. 131.

²² Ibid. С. 131.

²³ Любовець О. Національна пам'ять в Україні: регіональний аспект // Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 6. С. 119.

* Глорифікований – хвалебний, заідеологізований, возвеличений (від. лат. *glorificare* – прославляю). – прим. ред.

** Віктимність – ототожнення себе із жертвою. – прим. ред.

тизмом і став відчутно позитивно сприйматися в українському суспільстві.

Формування, у тому числі, образу про ОУН та УПА і його впровадження в українське суспільство мало здійснюватися через офіційні органи влади. Приміром, найбільш помітною (за періодичністю згадування у засобах масової інформації та покладеними офіційними обов'язками) така діяльність простежується у діяльності Служби безпеки України (СБУ) та Українського інституту національної пам'яті (УІНП).

Свою роботу СБУ розпочало із підтримки архівно-пошукової роботи. У грудні 2007 р., відповідно до рішення круглого столу «Активізація взаємодії щодо правдивого висвітлення діяльності ОУН і УПА за документами архіву СБ України та іншими матеріалами», було створено робочу групу істориків за сприяння СБУ з вивчення діяльності ОУН та УПА. Її членами стали представники УІНП, Державного комітету архівів України, Інституту історії України НАН України, Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, Національної академії СБУ, Галузевого державного архіву (ГДА) СБУ, Українського добровільного культурно-просвітницького правозахисного благодійного товариства «Меморіал» імені Василя Стуса²⁴. Нова комісія мала фактично продовжити діяльність робочої групи істориків при «Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН-УПА» на чолі із заступником директора Інституту історії України НАН України С. Кульчицьким, діяльність якої зупинили наприкінці 2004 р.

Прикінцевим етапом архівно-організаційної роботи СБУ став Указ Президента України В. Ющенка від 23 січня 2009 р. «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні»²⁵, що дав поштовх до створення Департаменту архівного забезпечення СБУ, основу якого складав ГДА СБУ. Фінансування, матеріальне, кадрове й організаційне забезпечення архіву здійснювала СБУ. Основним завданням реформованого ГДА СБУ стало інформування громадськості про до-недавна засекречені документи радянських спецслужб.

СБУ спільно з львівськими науковцями та громадськими діячами виступила також ініціатором створення Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького». У рамках співпраці СБУ з громадським Центром досліджень визвольного руху (ЦДВР) 28 червня 2009 р. було відкрито у Львові перший етап експозиції в музеї-меморіалі жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького». Створення музею у колишній в'язниці стало можливим завдяки громадянській позиції Голови СБУ Валентина Наливайченка, директора архіву СБУ Володимира В'ятровича, Голови СБУ у Львівській області Анатолія Матіоса²⁶.

Нагромадження масиву архівних матеріалів призвело до публікації наукової літератури про діяльність ОУН та УПА у період Другої світової війни. Зокрема, вийшло друком видання «Бофони: грошові документи ОУН і УПА» (2008) – перше узагальнене дослідження грошей українських повстанців. За документами ГДА СБУ було опубліковано у двох томах серії «Літопис УПА» і двотомному збірнику про життя та дія-

²⁴ У Службі безпеки України відбулось засідання робочої групи істориків при СБУ із вивчення діяльності ОУН і УПА. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=73780&cat_id=39574

²⁵ Указ Президента України «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/37/2009>

²⁶ Історія створення меморіалу [Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького»]. URL: <http://www.lonckoho.lviv.ua/istoriya/istoriya-stvorenniya-memorialu>

льність Головного командира УПА «Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940-1950)» (2007). Архівісти СБУ спільно з видавництвом «Літопис УПА» упорядкували 8-10-й томи нової серії книг (збірники документів) про Р. Шухевича, діяльність ОУН на Волині, допити керівників ОУН і командирів УПА. Водночас ГДА СБУ налагодив співпрацю з Центральним архівом Міністерства внутрішніх справ Республіки Польща, у ході якої опубліковано п'ятитомник «Польща та Україна у 30-х – 40-х роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб»²⁷. Інститут національної пам'яті Республіки Польща також передав СБУ близько 20 тис. аркушів документів про діяльність українського підпілля на території сучасної Польщі²⁸.

У 2008 р. відповідно до Указу Президента України В. Ющенка «Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення» в СБУ, за підтримки неурядових організацій, благодійних фондів, розпочав роботу Інформаційно-довідковий зал (відкритий електронний архів), покликаний спростити доступ до розсекречених документів. Його основним модератором і директором став В. В'ятрович. Станом на 19 березня 2010 р. архів містив понад 17 тис. електронних копій документів. У 2010 р. базу даних електронного архіву СБУ отримали Національний університет «Києво-Могилянська академія» та Львівський національний університет імені Івана Франка²⁹. У 2009 р. вийшов путівник «Галузевий державний архів СБУ»³⁰, в якому вперше за роки незалежності України розкрито структуру та зміст архівних фондів радянських спецслужб. У 2007-2008 рр. за сприянням СБУ здійснено проект «Український мартиролог ХХ століття», електронна база якого постійно поповнювалася. Основою бази даних стали центральні та регіональні державні архіви, а також архівні установи СБУ та Міністерства внутрішніх справ України.

СБУ ініціювала та провела у 2006-2009 рр. громадські слухання про діяльність ОУН та УПА на території Південної, Центральної та Східної України: «Діяльність ОУН та Півдні та Сході України»³¹, «УПА постала у Донецьку»³², «Служба безпеки України розсекретила матеріали кримінальних справ, що стосуються діяльності підпілля ОУН на Донеччині»³³, «Євреї в Українському визвольному русі»³⁴, «УПА і німці: спів-

²⁷ Щодо оприлюднення п'ятого тому польсько-української видавничої серії «Акція “Вісла” 1947»: дані Прес-центру СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=50089&cat_id=50267&mustWords=%D1%83%D0%BF%2F%D0%B0+&searchPublishing=1

²⁸ Інститут національної пам'яті Республіки Польща передав СБУ близько 20 тисяч аркушів документів про діяльність організації Українського визвольного руху на території сучасної Польщі: дані Прес-центру СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=91121&cat_id=83173&mustWords=%D1%83%D0%BF%2F%D0%B0+&searchPublishing=1

²⁹ Базу даних електронного архіву СБУ отримали два університети. URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/1988173.html>

³⁰ Галузевий державний архів СБУ: Путівник / Автори-упоряд.: В.М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. Харків: Права людини, 2009. 136 с.

³¹ У Службі безпеки України відбулись чергові Історичні слухання «Діяльність ОУН та Півдні та Сході України». URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article.jsessionid=3081907510BBCE808560C701826E932A.app1?art_i/=76249&cat_id=75738&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³² УПА постала у Донецьку // Служба безпеки України (СБУ). URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article.jsessionid=3081907510BBCE808560C701826E932A.app1?art_id=7/5210&cat_id=75209&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³³ Служба безпеки України розсекретила матеріали кримінальних справ, що стосуються діяльності підпілля ОУН на Донеччині: Прес-центр СБ України. URL: <http://www.sbu.gov.ua>

праця чи протистояння»³⁵.

СБУ презентувала пересувну фотовиставку «Українська Повстанська Армія. Історія нескорених» та організувала її демонстрацію у 2006-2009 рр. в регіонах країни. Виставка стала спільним проектом СБУ і ЦДВР, за сприяння УІНП. В експозиції понад півтисячі фотографій, документи з радянських і німецьких архівних джерел, документи ОУН та УПА. До відкриття виставки надруковано ілюстрований каталог «Українська Повстанська Армія: історія нескорених» (автори – співробітники ЦДВР). Окрім цього, за сприяння СБУ, було систематизовано фотографії та підготовлено фотовиставку «Роман Шухевич: життя і доля», яка експонувалася в адмінбудинку СБУ в Києві. У жовтні 2007 р. в музеї Великої Вітчизняної війни у Києві (з 16 липня 2015 р. «Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс») відкрилася виставка, присвячена постаті Ніла Хасевича («Зота», члена ОУН, автора бофонів), де представлені роботи митця з фондів ГДА СБУ.

У 2006-2009 рр. було відкрито низку інформаційно-довідкових залів розсекречених архівних матеріалів СБУ у Чернігівській обл.³⁶, у Львові³⁷, в Управлінні СБУ в Сумській обл.³⁸, в Управлінні СБУ в Луганській обл.³⁹, у Запоріжжі⁴⁰.

З обранням Президента України В. Януковича та призначенням головою СБУ В. Хорошковського змінилася інформаційна політика СБУ: припинено поповнення електронного архіву, звільнено з посади голову Галузевого архіву СБУ В. В'ятровича, призупинено організаційно-пошукову працю та популяризацію теми ОУН та УПА. Голова СБУ В. Хорошковський намагався перешкодити поширенню розсекречених матеріалів про діяльність УПА. Зокрема, у 2010 р. без пояснення причин затримали директора Львівського Національного музею-меморіалу пам'яті жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» історика Руслана Забілого. Причиною затримання,

/sbu/control/uk/publish/article;jsessionid=3081907510BBCE808560C701826E932A.app1?art_id=7/4945&cat_id=74549&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³⁴ У Службі безпеки України відбулись Громадські історичні слухання «Євреї в Українському визвольному русі»: Прес-центр СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=77689&cat_id=77994&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³⁵ У Службі безпеки України відбулися чергові Громадські історичні слухання «УПА і німці: співпраця чи протистояння»: Прес-центр СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=82836&cat_id=82963&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³⁶ У Чернігівській області відкрито інформаційно-довідковий зал розсекречених архівних матеріалів СБУ. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=86964&cat_id=86491&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³⁷ У Львові СБУ відкрила інформаційно-довідковий зал з розсекреченими архівними документами: Прес-центр СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=86813&cat_id=86491&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³⁸ В Управлінні СБУ в Сумській області відкрито інформаційно-довідковий зал розсекречених архівних матеріалів: Прес-центр СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=86346&cat_id=86491&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

³⁹ В Управлінні СБУ в Луганській області відкрився інформаційно-довідковий зал. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=86310&cat_id=85802&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

⁴⁰ Служба безпеки України відкрила у Запоріжжі інформаційно-довідковий зал розсекречених архівних матеріалів: Прес-центр СБ України. URL: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=86203&cat_id=85802&mustWords=%D1%83%D0%BF%D0%B0+&searchPublishing=1

за словами службовців спецслужби, стала усна вказівка В.Хорошковського⁴¹. Як згодом повідомила прес-служба СБУ, Р.Забілого було затримано «з метою передачі третім особам несанкціонованих відомостей, що становлять державну таємницю». 2011 р. СБУ безпідставно допитала всіх співробітників музею «Тюрма на Лонського»⁴².

У червні 2011 р. Указом Президента України В.Януковича ліквідовано Департамент архівного забезпечення у складі СБУ, реорганізувавши його в архівну установу при спецслужбі. 12 січня 2011 р. ВРУ у першому читанні прийняла зміни до Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи»⁴³, що передбачав можливість знищення тих документів зі сховищ, які втратили культурну цінність, є дублетними та невиправно пошкодженими й не надаються до відновлення. Нововведення також дозволяли обмеження доступу до документів у разі наявності в них «конфіденційної інформації» на 75 років від часу їх створення. Водночас архівні установи почали довільно тлумачити поняття «конфіденційна інформація», невиправдано розширюючи його зміст, що давало владі зручний інструмент для закриття доступу до джерел радянського періоду. На прес-конференції щодо змін до архівного законодавства, ініційованих Державною архівною службою України, її очільниця О.Гінзбург на запитання експертів щодо імплементації європейських стандартів відкритості заявила: «Ми настільки відкрилися, що якби моя воля була, то я половину б закрила». Напередодні цієї заяви В.Янукович розширив керівні повноваження голови Державної архівної служби України, зробивши її державним експертом з питань таємниць. До компетенції О.Гінзбург входило право здійснювати процедуру віднесення інформації до державної таємниці, зміни її ступеня та розсекречення⁴⁴. У подальшому СБУ забезпечила відкритий доступ до архів і відкинула тематику із популяризації теми ОУН та УПА.

Суперечливий характер мала і початкова діяльність УІНП. З одного боку, УІНП з самого початку заснування у 2006 р. не мав відповідного штату співробітників, коло функціональних обов'язків інституту було досить широким, що не вносило ясності у завдання та значення самої інституції, за весь час інститут спромігся стати співорганізатором поодиноких конференцій і круглих столів з історії діяльності українського визвольного руху середини ХХ ст.; з другого боку – з 2010 р. реформований інститут не зміг налагодити системну науково-дослідну роботу, виробити засади наукового забезпечення політики пам'яті. Лише у період з 2014 р. в інституті було налагоджено науковий і методичний супровід висвітлення тематики ОУН та УПА в українському суспільстві, вироблено рекомендації, розроблено методичний матеріал.

Інститут намагався розробляти пропозиції щодо «відновлення об'єктивної та справедливої «історії українського народу», «пропаганди давність походження української нації і її мови», «організації роботи по формуванню патріотизму у громадян України» (особливо у співробітників державних органів), визначати «напрямки й методи відновлення історичної правди й справедливості в вивченні історії Украї-

⁴¹ Директора меморіалу «Тюрма на Лонцького» затримали за вказівкою Хорошковського. URL: <http://tyzhden.ua/News/15066>

⁴² Чорновол І. Історик Руслан Забілий про допит в СБУ: «Мені сказали, що займатися історією небезпечно». URL: http://society.lb.ua/life/2014/12/23/290272_istorik_ruslan_zabilyi_pro_dopit.html

⁴³ Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3814-12/ed20120210>

⁴⁴ Архетипи з минулого: «гуманітарна політика» в Україні повернулася у радянсько-російське річище. URL: <http://annanatali.blogspot.com/2012/02/7-224-16.html>

ни»⁴⁵. Коло функціональних обов'язків інституту було досить широким: від формування Архіву національної пам'яті до реалізації проектів усної історії, від розробки пропозицій щодо просування концепції Голодомору-геноциду на міжнародній арені до розробки нормативно-правових актів (у тому числі, міжнародних), від створення меморіальних місць і комплексів та управління ними, створення музейних експозицій до підготовки пропозицій щодо забезпечення соціального захисту учасників національно-визвольної боротьби та нагородження державними орденами і званнями – всього 29 функцій.

Попри опір Голови Уряду інститут таки організував декілька фахових конференцій і круглих столів з історії українського визвольного руху середини ХХ ст. Зокрема 21-22 грудня 2008 р. у Львові за участі Всеукраїнського об'єднання ветеранів проведено конференцію «Від Бандери до сьогодні, зв'язок і естафета поколінь». Більшість учасники заходу ствердили, що С. Бандера є одним з найвиразніших символів національно-визвольної боротьби українського народу за незалежну державу. Аналогічна проблематика розглянута на круглих столах «Роль і місце Степана Бандери в українському національно-визвольному русі 20-50-х рр. ХХ ст.» (19 грудня 2008 р.), «Рух Опору та Самостійницький рух на окупованих територіях України 1941-1944 рр.» (5 червня 2009 р.)⁴⁶. За сприяння УІНП видано збірник матеріалів і документів «Степан Бандера» (2009)⁴⁷, який розкривав характер українського визвольного руху середини ХХ ст. Співробітники Інституту спільно з установами НАН України розробили проект закону «Про українську збройну визвольну боротьбу 1917-1956 років, статус і соціальний захист її учасників», виокремили військово-політичні структури державно-соборного спрямування.

Діяльність УІНП не вкладалася у концепцію гуманітарного розвитку держави Адміністрації Президента України у 2010-2014 рр. Указами В. Януковича від 9 грудня 2010 р. «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», «Про створення Інституту національної пам'яті» понижено статус цього інституту: з центрального органу виконавчої влади його трансформовано у науково-дослідну бюджетну установу при Кабінеті Міністрів України⁴⁸. Основними завданнями Інституту і надалі було задекларовано: посилення уваги суспільства до історії України, забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ ст. та здійснення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, жертв голодоморів і політичних репресій. Водночас змінено кадровий склад і тематику досліджень, яка не передбачала різку критику радянського тоталітарного режиму. УІНП на чолі з доктором історичних наук В. Солдатенком (багатолітнім членом ЦК КПУ) намагався розробляти теоретичні проблеми колективної /історичної пам'яті; публікації співробітників засвідчили го-

⁴⁵ Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті»: Відділ баз даних нормативно-правової інформації. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-%D0%BF>

⁴⁶ Круглий стіл: «Роль і місце С. Бандери в українському національно-визвольному русі 20-50-х рр. ХХ ст.». URL: <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/publication/content/951.htm>

⁴⁷ Степан Бандера: Збірник матеріалів і документів. / Український інститут національної пам'яті; Упорядник: С.В. Бутко. Київ: УІНП, 2009. 115 с.

⁴⁸ Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>; Указ Президента України «Про створення Інституту національної пам'яті». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12604.html>

товність тиражувати провладне бачення минулого⁴⁹. Відповідно до Постанови Кабміну від 31 січня 2011 р. «Про затвердження Положень про Український інститут національної пам'яті»⁵⁰ повноваження УІНП знову обмежено – він став установою «в управлінні Кабінету міністрів». Хоча під тиском громадськості у ньому залишено суспільно важливі структури: науково-дослідний відділ історії голодоморів, відділ досліджень збройного визвольного руху 1920-1950-х рр., відділ досліджень репресивних систем окупаційних режимів, відділ досліджень ненасильницького спротиву 1950-1980-х рр., а також Львівське та Харківське регіональне представництво⁵¹.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що оптимальним підходом на сьогодні було б вивчення визвольних рухів в Україні та Європі загалом і рекомендовано: розширити хронологічний період для проведення порівняльного аналізу комеморативних практик державної влади, Президентів України та політичних партій незалежної України; дослідити вплив органів влади іноземних держав, особливо РФ і РП, на процес прийняття рішень щодо героїзації членів ОУН і вояків УПА; вказати роль українців у віковому, соціальному, політичному й ідеологічному зрізах щодо оцінки українського визвольного руху середини ХХ ст.

REFERENCES

- Bedrii, A.** (1983). *OUN i UPA* [OUN and UPA]. Niu-York-Toronto-London [in Ukrainian].
- Beliaev, V. & Rudnitskiy, M.** (1956). *Pid chuzhymy praporamy. Pamflety* [Under other people's flags. Pamphlets]. Kyiv: Radianskiy pysmennyk [in Ukrainian].
- Beliaev, V.** (1980). *Ya zvyuvachuui! Narysy i pamflety* [I'm blaming! Essays and pamphlets]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy [in Ukrainian].
- Butko, S.V. (Ed.)** (2009). *Stepan Bandera: Zbirnyk materialiv i dokumentiv* [Stepan Bandera: Collection of Materials and Documents]. Kyiv: UINP [in Ukrainian].
- Chartoryiskiy, M.** (1951). *Vid Sianu do Krymu (spomyny uchashnyka III pokhidnoi hrupy-pivden)* [From Sian to Crimea (memories of the participant of the III march group-south)]. Niu-York [in Ukrainian].
- Cherednychenko, V.** (1978). *Anatomiia zrady. Ukrainskiy burzhuaznyi natsionalizm – znariaddia antyradianskoi polityky imperializmu* [The Anatomy of Betrayal. Ukrainian bourgeois nationalism is an instrument of anti-Soviet policy of imperialism]. Kyiv: Polityvdav Ukrainy [in Ukrainian].
- Chornovol, I.** (2014). *Istoryk Ruslan Zabilyi pro dopyt v SBU: «Meni skazaly, shcho zaimatysia istoriieiu nebezpechno»* [Historian Ruslan Zabilyi on interrogation at SBU: «I was told that it is dangerous to deal with history»]. Retrieved from http://society.lb.ua/life/2014/12/23/290272_istorik_ruslan_zabilyi_pro_dopit.html
- Danylenko, V.M. (ed.)** (2009). *Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SBU: Putivnyk* [The Sectoral State Archive of SSU: Guide]. Kharkiv: Prava liudyny [in Ukrainian].
- Davydenko, V.** (1989). «*Ukrainska povstancha armii»: shliakh hanby i zlochyniv* [Ukrainian Insurgent Army]: The Way of Shame and Crime] Kyiv: Polityvdav Ukrainy [in Ukrainian].
- Dmytruk, K.** (1974). *Bezbatchenky* [Stonecutter]. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Halchak, S.** (2004). *Syly natsionalno-vyzvolnoho spriamuvannia na terenakh Podillia v period natsytskoi okupatsii kraiu* [The forces of national liberation on the territory of Podillia during the Nazi occupation of the region]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsiubynskoho*, 4, 128-138 [in Ukrainian].
- Khobot, P.V. & Shlyakhtych, R.P.** (2013). *Stvorennia Pivdennoi pokhidnoi hrupy OUN(B) ta yii diialnist protiahom 1939-1941 rr.* [Creation of the Southern Derivative Group of OUN(B) and its Activity during 1939-1941]. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, (20), 156-168 [in Ukrainian].
- Kravchenko, V.** (1979). *Prokliati narodom: Ukrainski burzhuazni natsionalisty – prysluzhnyky svitovoi*

⁴⁹ Солдатенко В. Історія і пам'ять: короткі суб'єктивні нотатки // Національна та історична пам'ять. Зб. наук. праць. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. Вип. 9. С. 3-33.

⁵⁰ Постанова КМУ «Про затвердження Положень про Український інститут національної пам'яті». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74-2011%D0%BF/print1338195521264014>

⁵¹ Структура Українського інституту національної пам'яті. URL: http://www.cdvr.org.ua/sites/default/files/attached/inp_shema_0.pdf

- reaktsii* [Cursed People: Ukrainian bourgeois nationalists – servants of world reaction]. Kharkiv: Zapor [in Ukrainian].
- Kuzovkov, G. (Ed.)** (1973). *Est takoi front. Sbornik ocherkov* [There is such a front. Collection of essays]. Lvov: Kameniar [in Russian].
- Lebid, M.** (1993). *UPA: Ukrainska Povstanska Armiia* [UPA Swan: Ukrainian Insurgent Army]. Drohobych: «Vidrodzhennia» [in Ukrainian].
- Liubovets, O.** (2013). Natsionalna pam'iat v Ukraini: rehionalnyi aspekt [National memory in Ukraine: regional aspect]. *Natsionalna ta istorychna pam'iat*, 6, 117-125 [in Ukrainian].
- Maslovskiy, V.** (1975). *Zhovto-blakytna mafia. Pro zlodiiannia ukrainskykh burzhuaznykh natsionalistiv* [Yellow-blue mafia. On the atrocities of Ukrainian bourgeois nationalists]. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Matla, Z.** (1952). *Pivdenna pokhidna hrupa* [Southern marching band]. Toronto: «Nasha knyhozbirnia» [in Ukrainian].
- Mirchuk, P.** (1953). *Ukrainska Povstanska Armiia 1942-1952* [Ukrainian Insurgent Army 1942-1952]. Miunkhen [in Ukrainian].
- Myzak, N.S. & Gorbatiuk, V.I.** (2006). *Za tebe, sviata Ukraino. Kam'ianets-Podilska oblast u vyzvolnii borotbi OUN, UPA* [For You, Saint Ukraine. Kamianets-Podilska Oblast in the Liberation Struggle OUN, UPA]. Vol. V. Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
- Rusnchenko, A.M.** (2002). *Narod zburenyi: Natsionalno-vyzvolnyi v Ukraini i natsionalni rukhy oporu v Bilorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940-1950-kh rokakh* [People are upset: National-Liberation in Ukraine and National movements of Opposition in Belarus, Lithuania, Latvia, Estonia in the 1940s-1950s]. Kyiv: Vydavnytstvo «Pulsary» [in Ukrainian].
- Rutskiy, M.** (2010). Diiialnist OUN i UPA na Slavutchyni [Activities of the OUN and UPA in Slavutchina]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»]. Istorychni nauky*, (16), 123-133 [in Ukrainian].
- Savka, B.** (2009). *Ostanni na poli slavy. Z istorii natsionalno-vyzvolnoi borotby kintsia 40-kh – pochatku 50-kh rokiv na tereni Chortkivskoi okruhy OUN* [Last on the field of glory. From the history of the national liberation struggle of the late 40's – early 50's on the territory of the OUN's Chortkiv district]. Ternopil: Dzhura [in Ukrainian].
- Serhiichuk, V.** (2005). *Ukrainskyi zdvyh: Podillia* [The Ukrainian Move: Podillia]. Kyiv [in Ukrainian].
- Shankovskiy, L.** (1958). *Pokhidni hrupy OUN (Prychyny do istorii pokhidnykh hrup OUN na tsentralnykh i skhidnykh zemliakh Ukrainy v 1941-1943 rr.)* [Derivatives of the OUN (Reasons for the History of Derivative Groups of the OUN in the Central and Eastern Lands of Ukraine in 1941-1943)]. Miunkhen: «Ukrainskyi samostiinyk» [in Ukrainian].
- Slobodianiuk, P.Y.** (2007). *Voienne lykholittia na Podilli (1941-1945 rr.)* [Military war on Podillya (1941-1945)]. Kam'ianets-Podilskiy: PP «Medobory-2006» [in Ukrainian].
- Sodol, P.** (1994). *Ukrainska povstanacha armiia, 1943-49. Dovidnyk* [Ukrainian Insurgent Army, 1943-49. Directory]. Vol. I. Niu-York [in Ukrainian].
- Soldatenko, V.** (2013). Istoriiia i pam'iat: korotki sub'iektivni notatky [History and memory: brief subjective notes]. *Natsionalna ta istorychna pam'iat. Zbirnyk naukovykh prats*, 9, 3-33 [in Ukrainian].
- Volodymyriv, B.** (2004). *Povernennia iz zabuttia: diialnist natsionalistychnoho pidpillia na Letychivshchyni pid chas Druhoi svitovoi viiny v 1941-1943 rokakh* [Return from oblivion: activity of the nationalist underground in the Letychiv region during the Second World War in 1941-1943]. Letychiv [in Ukrainian].

Oleksiy Popovych

(Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypiakevych of National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8920-6157>

Ukrainian Liberation Movement in Central Eastern Podillya in the 40-50s of the 20th Century in Ukrainians Memory

The paper describes the ways of formation and activity of the underground network of OUN (B) and OUN (M) on the territory of Central Eastern Podillya in the 40-50s of the 20th century. It is noted that the initial work on spreading propaganda and organization of its

forces OUN began in summer 1941 with the sending of mobile groups along the route Ternopil – Proskuriv – Vinnytsia. However, OUN (B) and OUN (M) operated separately. Kamianets-Podilskyi district leadership of OUN (B) tried to form a network of lower OUN structures in Letychiv, Liakhivtsi, Yarmolyntsi, Khmelnytskyi, Dashev, Haysyn, Nemyriv. The leadership of OUN (M) launched a propaganda campaign in the newspaper «Vinnytski Visti». Roman Shukhevych, Vasyl Kuk, Zinovii Matla, Mykola Pavlyshyn, Mykola Lemyk-Senyshyn played an important role in the organization of mobile groups.

Regular combat training and the spread of nationalist ideology was facilitated by good education of OUN members, cooperation with the population on raising children in Ukrainian morale, and giving practical advice on counteracting Soviet propaganda.

A special place in the research work takes the highlighting of the process of formation and preservation of memory about national symbols, and the ideas of unity by OUN members. In particular, it is stated that one of the means of preserving and spreading the memory of nationalist ideas was honoring Ukrainian symbols through open wearing on sleeves. Some administrative buildings were flagged with national flags. Departments of Ukrainian militia, special militia posts (commandant offices) were established in towns and district centers of the region. Mass events also contributed to the rise of national consciousness and the restoration of historical memory.

Besides, the paper traces the influence of the state commemorative policy on the formation of the image of OUN and UPA in Ukrainian society. In particular, the activities of SBU (Security Service of Ukraine) and UINP (Ukrainian Institute of National Remembrance) are described.

Keywords: OUN (B), OUN (M), UPA, Central Eastern Podillya, historical (national) memory, SBU, UINP